

ANDRIĆ

Sarajevske priče

Ivo Andrić na Trebeviću iznad Sarajeva, 1972. godine

Priče Ive Andrića
KNJIGA 3

Od istog pisca:

BEOGRADSKÉ PRIČE

PRIČE O OSOBENJACIMA I MALIM LJUDIMA

PRIČE O MORU

TURSKÉ PRIČE

PRIČE O SELU

SARAJEVSKÉ PRIČE

Copyright © 2011 Zadužbina Ive Andrića,
Milutina Bojića 4, Beograd

Copyright © 2011 Izbor Zadužbine Ive Andrića,
Milutina Bojića 4, Beograd

Copyright © 2011 ovog izdanja, LAGUNA

SADRŽAJ

Mrak nad Sarajevom.....	11
Proba	17
Julski dan	51
Na Latinskoj ćupriji.....	59
Poručnik Murat.....	65
Mara milosnica	91
O starim i mladim Pamukovićima.....	163
Ćilim	189
Tri dečaka	203
Uvod (iz <i>Kuće na osami</i>).....	215
Sarači	219
Razgovor pred veče.....	227
Nemir	235
Štrajk u tkaonici ćilima.....	241
Pekušići	249
Prvi susreti.....	255
Crven cvet.....	263
Buna	281
Pismo iz 1920. godine.....	287

Bife <i>Titanik</i>	305
Snopići	345
<i>Rečnik turcizama, provincijalizama i manje poznatih reči i izraza</i>	
	355
<i>Hronologija života i rada Ive Andrića</i>	365
<i>Napomena uz ovo izdanje</i>	379

MRAK NAD SARAJEVOM

Vezirov lekar, doktor Galanti, obišao je bolesnog arhimandrita koji je bio zatvoren u Žutoj tabiji zbog „nekih knjiga, nekog oružja i neke politike“. Sada je silazio kamenitim puteljkom do na drum gde su ga čekala kola. Sunce je zapadalo negde između Huma i maglovite ravnice u dnu vidika. Zalazilo je po nekoliko puta za gust oblak pa se opet pomaljalo i obasjavalo. Kad je konačno uistinu iščezlo, ostala je u očima čovekovim neka nesigurna i bolna nada, da će se možda još jednom pojaviti. Ali umesto sunca javi se večernje rumenilo za kojim dolazi tama.

Sunce koje zalazi za Sarajevom izgleda da je poslednje i da se gasi nad čovečanstvom zauvek, mislio je vezirov lekar. To je bila jedna od onih kratkih misli kojima ga je darivao sumrak svakodneвно, a od kojih je svaka nagrizala volju za životom i, pomalo, i život sam.

Na uzvisini ispod tvrđavskog zida lekar zastade, i naslonjen na ogradu posmatraše ispod sebe Sarajevo koje je izgledalo ustreptalo i nerealno u tom trenutku, između dana i noći.

Dodir s Turcima bio je za lekara jedan teret na koji se navikao s vremenom, kao na neminovno zlo, ali dodir sa rajom bio je za njega pravo mučenje. Protivno od mnogih Turaka i hrišćana u turskoj službi, lekar nije olako uzimao pokrete raje ali nije verovao ni u njihov konačni uspeh. Njemu su rajinski vođi i prvaci izgledali kao robijaši koji se, da bi zavarali vreme i sopstvenu bedu, igraju vojvoda i kneževa. U stvari on je verovao da će raja naneti Turcima mnogo zla ali da sebi neće ništa pomoći. I kad god je ovako morao da dođe u dodir sa predstavnicima raje, u njemu se javljalo neko jako sažaljenje koje se zbog svoje nemoći odmah pretvaralo u očaj, u želju da se beži iz ove zemlje, ma kuda i što pre.

Kao za većinu evropejaca, hrišćana, i za doktora Galantia moglo se reći da ga je u Tursku dovela nezdrava ambicija. Prvih godina, u Carigradu, toliko je morao da se muči i bori da nije imao kad ni da razmišlja mnogo o Turskoj, o sebi i o životu koji vodi. Tada ga je uzeo u svoju službu bogati i lukavi Osman-paša i zbrinuo njega i porodicu mu. Paša je imao veliko poverenje u svoga lekara, ako se poverenjem može nazvati ta nasmejana i malko prezriva naklonost kojom ga je dočekivao od prvog dana. Kako kod Osmanlija ništa nije određeno, jasno ni čisto, kako nijedna stvar ne služi samo onome čemu je javno namenjena, i pašin lekar dobivao je poslove koji nemaju ničeg zajedničkog sa njegovim zvanjem. Poveravani su mu tugaljivi, mučni i sumnjivi zadaci u administraciji, u pašinoj ličnoj politici ili u intrigama koje se pletu u Konaku. On je sve to svršavao sa urođenom tačnošću i oprežnošću, mirno i bezobzirno, kako može da radi samo stranac

koji stvarno nije vezan za sredinu u kojoj živi. I nikad nije mogao pomisliti da taj rano osedeli i smireni lekar nije ni do danas našao sebi mesta u ovome svetu i da nosi kroz život tešku unutrašnju muku, nepriznavanu i nekazivanu.

Misleći mnogo i dugo o Osmanlijama, lekar je svaki put dolazio do istog zaključka: njihova snaga počiva u njihovom odnosu prema vidljivom svetu. Oni se od postanka osećaju potpuno jedno sa vidljivim svetom i ne žele ništa ni da mu oduzmu ni da mu dodaju. Otud njihov mir i njihova ravnoteža koja podseća na čudesnu ravnotežu animalnog sveta. Njihova sila i njihova vlast to su darovi koje stvarnost daje onima koji je priznaju bezuslovno i isključivo. Zato je besmisleno i uzaludno boriti se protiv njih, jer turski sistem, nepokolebljiv, postoji kao što postoji svet, živi s njim i dotrajava s njim, ali ne boji se toga, ne poznaje nemira, ne priznaje poraza, ne luta, ne kaje se, ne prašta, ide pravo ka cilju, a cilj mu je prost i jasan: ovaj svet, vaskolik i ovakav kakav je.

Lekar je dobro uviđao da u suštini nisu u pitanju državne granice, vojničke pobede i politička moć. I pobeđeni, priklešteni i osiromašeni Turci će uvek biti gospodari ovoga sveta, ne zbog svoje moći nego zbog svog odnosa prema njemu. Poslednji Turčin, doteran u najudaljeniju pokrajinu Male Azije, uživaće svoja poslednja dobra: hranu, piće, ženu i kuću, bolje, jače i drukčije nego ma koji hrišćanin sa Zapada. I nema sile koja mu to može oteti. Ako i on pogine jednog dana, braneći ta svoja dobra, samo će potvrditi princip na kome je postojao i živeo. Nadgrobni kamen turski – beli, veseli nišan bez tuge i tajne – pokazuje samo

mesto na kojem je zastao jedan Turčin u svojoj borbi za posed sveta ili za odbranu njegovih dobara. To što lekar zove u sebi „turski princip“, postojaće uvek. I kad nestane Turaka i turskog imena, javiće se ma gde u svetu druga rasa, pod drugim imenom, koja će se ova-ko osećati jedno sa vidljivim svetom, voleti ga, učiniti od njega središte svoga života, i vladati njime.

Zato lekar nije verovao u potrebu borbe sa Turcima ni u uspeh takve borbe. Sve što živi u njihovoj atmosferi mora da im služi i služiće im dok ih ima.

To su bile „dnevne misli“ lekarove.

Ali živeći i radeći dugo s Osmanlijama, kao lekar i kao poverenik, on je zavirio u njihove najintimnije odnose, sagledao im naličje, upoznao cenu kojom plaćaju svoje vladanje svetom. Okom hrišćanina on je video pakao čulnog života, čamotinju i jad tela, užas, nered i bezvlašće telesnih potreba i prohteva. Pozna-
vao je njihove tajne rane, njihove strahove, njihove srdžbe naprasne i ubilačke, njihove besanice bez nade i molitve, njihove ljubavi opojne, ali gorke i naopake, materinstva bez prava i dostojanstva, očinstva bez sreće i nežnosti, zanose bez krila.

Sve to bilo je predmet drugih, „noćnih“ misli lekarovih.

Noću, lekaru je često dolazila osmanlijska vlast kao nešto plitko i površno. Njihovi gradovi i utvrđenja pričinjali su mu se kao šatori koji se talasaju i pomeraju pod svakim vetrom i neće odoleti prvoj olujini. Ponekad je jednim pogledom obuhvatao sva njihova naselja kao pregršt prašine koju vetar slučajno snese na jedno mesto; kao nešto bez korenja i temelja, što će opet neki slučajni vetar omesti i razneti; kao lišaj na

jednom delu zemlje. Noću, kada prošlost u čoveku jače govori, on je po sto puta uveravao sam sebe da ne može trajati to što je nastalo slučajno, mimo zakona i protiv smisla života. U tim trenucima njemu se sve to činilo tako istinito i jasno da nije ni pomišljao da bi neko mogao, znajući sve to, služiti tome principu koji je ne samo žao i štetan nego i nesiguran, slab, od danas do sutra. Ali tu bi se odjednom okrenula protiv njega sva savest sa svi svojim poznatim i večno novim mučenjima. Da bi neko mogao! Taj neko bi mogao, i ko može, to je on, doktor Galanti, sa svojom dušom koja samo noću progovara a danju ćuti i drhti. Sluga i branilac toga poretka koji je osuđen da se raspline kao težak i ružan san, a dok traje, postoji samo kao sramota i muka sebi i drugima. Eto, u taj poredak uzidao je on, bez potrebe i voljno, po nekom nezdravom nagonu koga sam ne shvaća, svu svoju mladost, sve svoje mnogostruke darove. Zakopao je u to osmanlijsko smetlišće koje će prvi vetar razneti, i što više uviđa njegovu odvratnost sve se više zatrpava u njega. Upregnuo se nesvesno, služi svesno. A ta mrska služba dolazi mu noću, pred licem savesti i u mirnom svetlu logike, kao odvratno čudovište; hiljadu razloga ima protiv sebe, a nijednog opravdanja.

Posle kratkog sna u kome nije nikad zaboravljao sebe ni svoj život, svitalo je jutro, jedini odmor i jedina radost lekarova života. Jer u bici koja se stalno bila u njemu, jutro je bilo vreme zatišja. Protivne snage koje su se u njemu rvale, rastavljale bi se i sakrivale negde u dubinama, a u čoveku bi ostajalo razliveno ogromno zadovoljstvo zbog samog odsustva bola. I tada je nalazio snage za osmejak, za miran pogled i

dobru reč. Samo, to je trajalo kratko. Čim bi izašao iz kuće, počinjao je da se menja i koleba. Kako se sunce dizalo, sve se više krutio i ledio. I dovoljno je bilo da čuje vezirov glas iz daleka ili da pogleda u žučkaste zenice ćehajine pa da oseti u njima silu kojoj treba sve da služi i ne pomišljajući na otpor.

Skupljao se mrak nad Sarajevom i palila sitna svetla. Dolazio je red na „noćne“ misli. Jer, u lekaru su brige smenjivale jedna drugu kao revnosne straže. Hteo je još samo malo da se odmori na tom visu na kom se lako disalo i s kog se daleko videlo, pre nego siđe u varoš i nastavi život čoveka koji je razapet i mučen u sebi.

(1931)

PROBA

Župnik je sazvaio „sijelo“. Po načinu kako je pozvao zvanice i kako je smišljao čime će ih bolje ugostiti, moglo bi se reći da je neobično druželjubiv, da uživa u gošćenju i nalazi zadovoljstva u zadovoljstvu drugih. I njemu samom izgledalo je tako, dok je već nekoliko dana unapred spremao kuću za večerašnji prijem. Jer, župnik nije poznavao sebe. A i kako da se čovek poznaje kad u sebi nosi toliko suprotnosti? Urođene i stečene osobine se u njemu sukobljavaju, a iz mesta sukoba niče i polazi često treća, nova osobina. On, na primer, nije voleo ljude. To je onako uopšteno kazano, jer svi mi i volimo i ne volimo ljude, već prema uslovima i prilikama, ali župnik je po svemu spadao u onu kategoriju ljudi koja manje oseća, a ukoliko oseća, oseća više i življe za sebe i svoje nego za druge. Bio je čovek slabo razvijene mašte, i već po tome nesposoban da se dublje zamisli i uživi u položaj drugog i drugačijeg čoveka. Njegova pobožnost bila je malena i formalna, jer je takva bila i njegova vera, više neka vrsta nasleđa i navike nego plod osećanja ili čak misli.